

LBRIS

We know
books

TIRON ALBANI

VASILE LUCACIU

LEUL DE LA ȘIȘEȘTI

De ce s-a prăbușit
Monarhia Austro-Ungară

Ediție îngrijită de
Adriana Zaharia

Prefață de
Dumitru Păcuraru

Cluj-Napoca, 2022

Cuprins

<i>Prefață</i> , de Dumitru Păcuraru	9
Scurtă notă asupra ediției, de Adriana Zaharia	19
Câteva cuvinte despre autor, de Adriana Zaharia	21

Partea I

CAPITOLUL I	
Începutul apostolatului	25
CAPITOLUL II	
În luptă cu viața	31
CAPITOLUL III	
Un profesor unic în felul lui	35
CAPITOLUL IV	
Ispita satanei	41
CAPITOLUL V	
Biserica unirii tuturor românilor	45
CAPITOLUL VI	
Episcopul și parohul lui	51
CAPITOLUL VII	
Un început de carieră politică	55
CAPITOLUL VIII	
Martirajul începe	59
CAPITOLUL IX	
Dr. Vasile Lucaciu despre luptele lui	61
CAPITOLUL X	
Cum s-a născut <i>Memorandul</i>	65

CAPITOLUL XI

Memorandul românilor din Transilvania, Banat și Ungaria 67

CAPITOLUL XII

Dificultăți cu prezentarea *Memorandului* 77

CAPITOLUL XIII

Prezentarea *Memorandului* 83

CAPITOLUL XIV

O circulară primejdioasă 87

Partea a II-a

CAPITOLUL I

Procesul de la Debrețin 91

CAPITOLUL II

Am dreptul să vorbesc românește! 95

CAPITOLUL III

Circulara incriminată 99

CAPITOLUL IV

Pledoaria lui Coroianu 103

CAPITOLUL V

Un capitol de istorie reală 109

CAPITOLUL VI

Un discurs document istoric 115

CAPITOLUL VII

Un stat întemeiat pe violență nu poate dăinui 121

CAPITOLUL VIII

Calea pe care ați apucat duce la prăbușire 129

CAPITOLUL IX

Replici 135

CAPITOLUL X

Verdictul 143

CAPITOLUL XI	
La Seghedin	145
CAPITOLUL XII	
Interviu la pușcărie	149
CAPITOLUL XIII	
<i>Doina lui Lucaciu</i>	153
CAPITOLUL XIV	
Alte persecuții	157
CAPITOLUL XV	
Scrisoarea lui Vasile Lucaciu	159

Partea a III-a

CAPITOLUL I	
Procesul <i>Memorandului</i>	165
CAPITOLUL II	
„Noi suntem acuzatorii”	175
CAPITOLUL III	
Verdictul	179
CAPITOLUL IV	
O scrisoare a lui Vasile Lucaciu	181
CAPITOLUL V	
La închisoare	183
CAPITOLUL VI	
Lupta continuă	187
CAPITOLUL VII	
Din pușcărie în Parlament	191
CAPITOLUL VIII	
Adevăruri usturătoare	199
CAPITOLUL IX	
Lukács László	205

CAPITOLUL X	
Momente grele	209
CAPITOLUL XI	
Spiritul lui Vasile Lucaciu	215
CAPITOLUL XII	
Suferința unește	217
CAPITOLUL XIII	
Evenimentul cel mare	221
CAPITOLUL XIV	
Visul împlinit	225
CAPITOLUL XV	
În Parlamentul din București	229
CAPITOLUL XVI	
„Asta-mi mai lipsea”	231
CAPITOLUL XVII	
Sfârșitul	235
CAPITOLUL XVIII	
Medalie pe coșciug	239
Panegiric	243
Post-scriptum	249
Index (selectiv)	259

CAPITOLUL I

ÎNCEPUTUL APOSTOLATULUI

Era o zi frumoasă de primăvară, o Duminică din Postul cel mare. Soarele-și arunca razele zglobii asupra colinelor și văilor de la poalele munților Maramureșului. Zăpada se topise și nu mai rămăseseră decât pete și dungi albe pe coastele mai dosnice, care acum rânjeau și ele în bătaia soarelui. Printre crengile lipsite de frunze ale pomilor – care se trudeau să-și dezvolte mugurii în razele de soare –, se iveau casele cu acoperișuri de paie, numai două-trei se mândreau cu acoperișuri de șindrilă. Pe un platou ce se ridica în coasta dealului, ca un balcon în mijlocul satului, se afla bisericuța din lemn cu turn pițigăiat, din care sunau stăruitor două clopote cu glas arămiu. O mulțime de țărani bătrâni și tineri, femei și copii, îmbrăcați în haină pitorească de sărbătoare, mișuna în jurul bisericii, discutând vioi. Mulțimea era mai mare decât se aduna, de obicei, duminica la biserică. Se vedea că se aștepta un eveniment important: venirea noului preot.

— Nu încăpem toți în biserică, zise un țăran ce părea mai sfătos. Ar trebui să scoatem strana din biserică și să-l primim pe preot afară, căci nu e frig și-i soare mândru.

Ei scoaseră din bisericuța străveche din lemn o strană simplă, sculptată primitiv cu motive străvechi și figuri mistice. Era acoperită cu o față albă, brodată cu motive românești, la colțuri cu capete de îngerăși. Era o armonie între bisericuța din lemn de pe platou, strana simplă și evlavia cu care credincioșii se pregăteau să-l

primească pe noul preot. Să fi venit însuși pontificele, evlavia nu putea fi mai mare.

Ce s-a întâmplat? De ce acest interes deosebit pentru mica biserică din Șișești? Până acum numai bătrânii frecventau în mod regulat vechiul templu. Tineretul venea numai la zile mari. Acum totul era în picioare, ba au venit și din satele vecine, căci auziseră că noul preot ce vine e un om foarte învățat, care ar putea să ție loc și de episcop.

În trecut țărani, deși au dat stima cuvenită preotului, totuși aveau față de el o rezervă cam rece. Nu-l considerau ca pe un om dintre ai lor. Era doar domn și misiunea lui era să facă slujbă în biserică, la cununii, botezuri, înmormântări, dar nu muncea cu ei în rând. De aceea stăruia o distanță între credincioși și preot: distanța dintre muncitor și domn. La Șișești munca era foarte grea, mai grea decât în alte părți. Trebuia să muncești mult, foarte mult, ca apoi să recoltezi foarte puțin. Deși pomii erau mulți, roada lor era nesigură. Odată gerul, altădată omizile făceau mari ravagii în roada pomilor, pe câtă vreme pomii din conacurile domnești rodeau în fiecare an din abundență.

— Și Dumnezeu ține cu domnii, ziceau țărani, necăjiți că în domeniile grofilor recolta era abundentă și permanentă.

Ei nu-și dădeau seama că pământurile și grădinile lor erau pe coaste, unde soarele ardea pieziș și apa nu rămânea când ploua, ducând grăsimea pământului și aducând, în schimb, pietriș. Apoi nici ei nu știau și nu aveau putință să muncească pământul și să îngrijească pomii, așa cum se făcea pe moșiile grofilor. Ei nu știau că trebuiau să afume pomii înfloriți, când erau surprinși de geruri, nici nu curățau sistematic omizile, nici nu puteau să are pământul adânc și la timp, băgând semințe alese. Lăsau totul în voia lui Dumnezeu. Și vitele erau rare, căci se găsea puțin nutreț pentru

ele în timp de iarnă. Munca fără vite era mai grea și zadarnică. Locul slab și munca săracă nu puteau asigura o recoltă bogată. Se înțelege de ce acești oameni îi priveau pe domni cu o oarecare invidie, cu un resentiment ce în parte se răsfrângea și asupra preotului, care era considerat „domn”.

O și spuneau în cântecele lor:

*Frig în codru
Clisă'n pod
Grâu la vară
Pace'n țară
Roadă'n pomi
Și boală'n domni.*

Șișești era un sat sărac românesc, din apropierea celei mai bogate regiuni aurifere din Ardeal, la 4 kilometri de orașelul Baia Sprie, întemeiat de stăpânirea maghiară numai pentru exploatarea minelor de aur și maghiarizarea regiunii pur românească. Mizeria era stăpână în acest sat. Era și firesc să fie așa pe vremea aceea, căci era doar sat românesc și sărăcia era legată de român ca scaiul de oaie. Sărăcia trona la poalele munților de aur, iar aurul rânjea sarcastic sub acest tron al mizeriei. Era același contrast izbitor ca în munții Apuseni, în regiunile aurifere. Sărac sat, săracă iclejie, săracă parohie, sărac preot, căci aurul era dus de mâini lacome și hrăpărețe. El îi îmbogățea pe aceia care habar n-aveau cu câtă trudă se scotea din pământ și se topea de mâini harnice și guri flămânde. Nu este deci de mirare că parohia aceasta era des vacantă și că preoții se salvau de aici trecând într-o parohie mai bună.

Noul preot, așteptat cu atâta evlavie, veni plin de entuziasm la Șișești. Înalt, zvelt și cu figura impunătoare, dr. Vasile Lucaciu – căci el era preotul așteptat – apărură în fața bisericii, salutându-i cu

multă căldură pe credincioșii adunați. Câteva cuvinte prietenești schimbă cu oamenii mai bătrâni și cu mintea pătrunzătoare și inteligența aleasă, observă repede situația: sărăcia populației, nemulțumirea și timiditatea ei față de intelectuali. Privirea lui ageră, dar plină de bunătate, cuceri încrederea țăranilor. El se hotărî să schimbe starea de lucruri existentă.

După serviciul divin, dr. Vasile Lucaciu rosti o predică în care spuse oamenilor, fără sfială, cine este, de ce a venit și ce are de gând să facă. Apoi ceru țăranilor să-i comunice toate durerile și necazurile lor. El va căuta, ca după puterile lui, să-i ajute, mai cu fapta, mai cu sfatul. Predica a fost de așa natură, că te apropia, te cucerea. Noul preot n-a vorbit despre lucruri enigmatice și mistice. Nu amenința nici cu iadul, nici cu socoteala zilei de apoi.

Le vorbea despre lucruri care erau aproape de ei, de sufletele lor. Le vorbea despre nevoi, despre suferințele și necazurile pe care le îndurau. În cuvinte simple, dar cu multă căldură și iubire, părintele Lucaciu ilustra mizeria satelor, nedreptățile sociale și exploatarea celor mici de către cei puternici. Arăta și ce trebuia făcut pentru a ameliora durerile.

Țăranii ascultară cu mult interes. Așa nu le mai vorbise nimeni.

Și în scurt timp s-a împletit o puternică legătură sufletească între preot și credincioșii lui. Nu era vizitat de țăranii doar cu prilejul treburilor oficiale, ci se adunau la preot sau preotul se ducea la ei, cu prilejul semănăturilor, cu prilejul începerii muncii câmpului, dar mai ales cu prilejul aranjării treburilor școlare și comunale. Sfaturile bune și înțelepte ale preotului nu lipseau din casa niciunui gospodar. Așa, încet, starea economică și culturală a țăranilor începu să se amelioreze.

Țăranii îl aveau pe preot alături de ei, ori de câte ori erau loviți de o nenorocire, boală, epidemie în animale, de câte ori veneau în

conflict cu jandarmii, cu finanții sau cu percepții. Cuvintele înțelepte ale preotului Vasile Lucaciu dezarmau totdeauna abuzul și înlăturau teroarea instrumentelor stăpânirii. El era mai mult decât un prieten, era un tată, frate și fiu în același timp.

Așa și-a început Vasile Lucaciu apostolatul. Pentru el, poporul românesc din Șișești era o părticică din imensul popor român din Ardeal, care suferea la fel și aștepta eliberarea de sub jugul strein.

CAPITOLUL II

ÎN LUPTĂ CU VIAȚA

Cine este acest dr. Vasile Lucaciu, acest preot tânăr, cu vorbe înflăcărate, pline de îndrumări spre viața liberă, spre dreptate, „cât mai multă dreptate” – cum spunea el. Cine-i acest om care vine în mijlocul mizeriei să propage aici lupta pentru ideal și în ai cărui ochi se reflectă atâtea dureri?

Întreg Ardealul gema sub apăsarea aristocrației maghiare. Românul nu era considerat om. Era exploatat până la sânge și nu avea decât dreptul de a munci pentru alții și a răbda de foame. Acestea au fost primele impresii pe care Vasile Lucaciu le-a primit din lumea exterioară. Acestea le-a văzut și auzit în copilăria lui. Și-a dat devreme seama că a fi român însemna ceva rău, ceva demn de disprețul celorlalți. Acestea le-a văzut în comuna Apa, unde s-a născut în anul 1852. Tatăl lui, Mihai Lucaciu, învățător cantor în Apa, conducea singur școala confesională greco-catolică din comună. Mihai Lucaciu era fiul iobagului Vasile al Lucoaiei, adică Luca, pus în lanțuri de către contele Károlyi, pentru că s-a împotrivit și n-a voit să cedeze pământul lui pe seama moșiei grofești. El a fost numit de unguri Lukács László. La școală, micul Mihail Luca a fost numit după porecla tatălui său: Lukács Mihály. Românii îi ziceau însă Mihai Lucaciu. Și el a fost prigonit de autoritățile administrative și școlare pentru ținuta lui românească, în calitate de învățător și cantor la biserică. El s-a erijat apoi în luptător național. Micul Vasile a fost el însuși martor ocular, în mai multe rânduri, atunci când solgăbirăul, secondat de jandarm, adresa cuvinte ofensatoare

idealismului său tată, pentru lucruri pe care și mintea lui de copil le vedea logice și firești. Solgăbirăul spunea adesea notarului și strajameșterului de jandarmi că guvernul, în frunte cu Francisc Deák și alții, a făcut o mare greșală, că i-a eliberat de sub iobăgie pe acești valahi pe care și natura i-a creat pentru a fi iobagi.

Dar Mihai Lucaciu nu s-a înspăimântat de aceste ofense aduse lui și neamului său. El își conducea temerar școala mai departe și învăța copiii mai mult prin grai viu decât din cărțile sărace. Căci în școală, în afară de abecedar și istoria biblică, rareori se mai găsea câte un legendar sau o carte de istorie. Și în acestea erau laudate faptele vitejești ale eroilor maghiari. Doisprezece ani de-a rândul Mihai Lucaciu a făcut pe apostolul unui început de cultură în acest sat sărac și nu o dată a îndurat chiar foamea împreună cu familia lui. Fiindcă școala confesională era susținută numai de populația satului, primind și un modest ajutor de la biserică. În anul 1858, a fost chemat la Baia Mare, unde s-a mutat cu bucurie, sperând că va avea un teren de muncă mai vast. Pe cei doi copii ai lui, Alexandru și Vasile, i-a înscris în propria școală și le-a dat o educație ca și celorlalți copii din oraș. Micul, dar sprintenul Vasile a frecventat școala aceasta timp de patru ani. Era cel mai distins elev din întreaga școală, așa că, după ce a terminat clasele primare, tatăl lui l-a înscris la gimnaziu, fără nicio ezitare. În clasele gimnaziale, Vasile Lucaciu, cu mintea pătrunzătoare, a descoperit nedreptatea cu care erau tratați românii și în special cei mai săraci. Chiar aici, în gimnaziu, și-a arătat talentul de orator și luptător, de mai târziu. Era cel mai distins elev, atât în știință, cât și în purtarea exterioară, astfel că a devenit conducătorul clasei. După terminarea clasei a IV-a, pe care a încheiat-o cu distincție, nemaifiind și alte clase superioare, a fost înscris la Liceul din Ungvár, fiind găzduit la unchiul lui,

Nicolae Toth, pe atunci profesor de teologie, iar mai târziu episcop de Eperjes.

Spiritul lui neastâmpărat n-a putut suporta rigoarea bătrânului teolog, dar mai ales patriotismul maghiar nejustificat al unchiului său. Într-o zi, îl încunoștință pe tatăl lui despre starea în care se afla aici. Mihai Lucaciu voi să-l aducă la Satu Mare, el însă îi ceru tatălui său să-l ducă la Liceul Premonstratens din Oradea Mare. Mihai Lucaciu, care trebuia să suporte și cheltuielile pentru educarea celui alt fiu al lui, Alexandru, nu putea suporta nici cheltuiala de drum de la Ungvár până la Oradea Mare. Vasile Lucaciu nu s-a speriat însă de acest impediment. El a plecat pe jos ca un pribeag, spre Oradea Mare, hrănindu-se cu o pâine neagră primită de la mama lui și petrecându-și nopțile prin clăi de fân sau de paie, pe care le întâlnea în drum.

La Oradea Mare îndură o mizerie neagră. Se susținea dând lecții copiilor bucătarului de la Episcopia Romano-Catolică. Școala din Oradea Mare a însemnat însă pentru el o mare decepție. În loc de spiritul liberal, în loc de căldura pedagogică pestaloziană, și aici l-a primit disciplina severă prusacă, friedericană.

Sufletul lui doritor de ridicare spre culmi înalte nu găsi aici atmosfera de libertate socială și individuală promițătoare de mai bine. Gimnaziul Premonstratens avea în el ceva inchizitorial, ceva din disciplina oarbă medievală, care subordona voința individului formelor și regulilor adeseori absurde și inexplicabile pentru mintea și avântul lui tineresc. Starea aceasta de lucruri îl amărî și se născu în sufletul lui dorința de o schimbare, de a merge mai departe, pentru a vedea mai mult, căci nu-i venea să creadă că toată lumea asta nu era decât o vastă pușcărie cu paznici răutăcioși și pușcăriași lingușitori, intriganți și neînțelegători. În această stare de spirit, făcu cunoștința unui ofițer din armata

austro-ungară. Acesta îi vorbi despre strălucirea carierei militare, zugrăvindu-i numai părțile frumoase, lăudând bravurile pe care le poate face un soldat și descriind superioritatea unui militar asupra unui civil.

— Milităria îți dă încredere în tine, te ridică în ochii civililor și te face să plutești deasupra nimicurilor omenești, spunea ofițerul.

Cuvintele acestea prinseră în sufletul veșnic căutător al tânărului Vasile Lucaciu. Se decise să intre ca voluntar în armata austro-ungară. El fu primit cu brațele deschise. Dar viața de cazarmă, cum e și firesc, era cu totul alta decât și-o închipuise el. Libertatea era mult mai puțină decât la liceu și aici simțea mai mult prejudecata care se manifesta în dauna neamului său. Cazarma îi deveni o adevărată robie. Dar nu asta îl durea atât, ci faptul că-i vedea pe tinerii români, obligați serviciului militar, cum erau tratați mai rău ca niște vite. Și tortura asta zi de zi, atât de monotona, îi amăra sufletul. Scrisa acasă scrisori deznădăjduite, până când tatăl lui, cu mari sacrificii materiale, l-a scos din armată. Lucaciu s-a reîntors la Oradea Mare și a început să-și continue studiile pe cale particulară. A depus examen de clasa a VI-a și a luat parte la concursul pentru stipendiile acordate de Episcopia greco-catolică română. Cu toate că unii membri ai comisiei nu vedeau cu ochi buni neastâmpărul lui și mai ales intrarea în armată, au trebuit totuși să-i recunoască știința și erudiția, fapt pentru care nu i-au putut nega meritul de a fi stipendiat.

Stipendiul acesta a fost hotărâtor pentru întreaga lui viață. A plecat la Roma, unde a mai studiat clasele a VII-a și a VIII-a și s-a înscris la Teologie, pe care a terminat-o ca doctor *cum laude*, apoi s-a reîntors în Ardeal, după șase ani, în anul 1874, ca doctor în teologie și filosofie și cu dorința arzătoare în suflet de a-și validată știința câștigată, pentru interesele neamului său subjugat.